

נהפכת אצלו למשחק פראי-מסתבך, למירוץ פרדוכסים פרא. כל תמונה, משרק נתקה הקרומית הלשונית הראשונה, יש לה כבר תאומה, את הפך-עצמו לצדה, וכולם הם קופצים במחול צווחני וצבעוני. שיריו הנם מחול משגע של חויונות, של גיצי סדנה מבוהלים, כוכבים עפים של אורות-זיקוקין נשפכים; והנה הם מירוץ שדים פראי, עם קול הצלפה של שוטים, עם דפיקות על גבי טסים, כאילו רוחות טמאים היו מנגנים על כלי-פח. הכל בכל באופן ציור ופרא, עד כדי כך שהעולם הסטטי יתנועע, כמו לפני עין שבורה, וכל החומר מתפרד, כל הצורות נעלמות, וקם עולם ללא תכנית, ללא יסוד, ללא מטרה, תל-אשפה של תוהו ובוהו, מחול דימונים.

זאת אינה פנטסיה של אל בורא. כי אם זו של שטן מחריב והורס. משה לייב הנהו משורר בחדד השטן.

אולם, אין אלהים מונע ממנו את חסדו. שיריו הם לעתים קרובות תוהו ובוהו של תמונות: ומה מקשר אותן יחדיו? מה מרתק אותן להיות לשיר אחד? מה מחבר אותן עד כדי כך, שלא תשתפכנה כקטניות לכל העברים?

משהו סודי מחשק אותן, כחשוקים את החבית. על פי חוקים סודיים נצבות תמונה אחר תמונה, חלק אחד מסתגל למשנהו, והכל ביחד היה לשלמות. כי שיריו של משה לייב מושתתים על אחדות עילאית. להם משהו מהגות עליונה. לעתים קרובות הנם שערוריות רעיונות אמיתיות, בהן כל שורה מסבכת עוד יותר, ונדמה שחסרות הן מרכז משיכה. תהא הדמיונות שלהן מעורפלת כמה שתהיה - מאחורי כל זה צופיה עין פכחית; יהיו שיריו מערבולת פראית של הבלתי-אפשרי - אנו מוכרחים להאמין לכל הנעשה. זהו הסוד העמוק בשירתו של משה לייב והטעם המיוחד. וזהו חלקו של אלוהים בה.

בשל הדמיונות הפורעה והמדובללת הזאת, סגר משה לייב בפני רבים את הדרך אל שירתו. הוא הנהו משורר מעורפל, שרק בקושי חודרים אליו. אולם, דוקא הודות לדמיון הזה מביא הוא את החסד הראשון, אשר יעניק אותנו משורר אמתי: עולם אחר, עצמי, שעין אנוש לא שזפתהו, שהוא הוא שבראהו לראשונה. משה לייב הנהו - חד-פעמיות.

הערה: מאמר הערכה זה, שרק קטע אנו מביאים כאן, נכתב ונדפס עוד בחייו של המשורר. - המשכית.

המרסלייטה, או שמע ישראל ובשר-חזיר, יחד עם שמונה עשרה מרעישים עולם, שיביאו את הסולם". שירים - חדרים מלאי פלאים, פנאופטיקום, שם רק בקושי נכיר משהו מן העולם המציאותי שלנו. אפשר לקרוא להן שירי פלאים, כשם שמדברים על מעשיות-פלאים. הן זורמות ממתוס אכסוטי, אשר הנהו המתוס העצמי שלו, ממנו רקומות מעשיות-פלאים לילדים, הקרובות לו ביותר בעולם האמנות ולמין פנטסטיקה זה, בזמננו. הן תמונותיו של שאגל והאסכולות השכנות. ויותר, הסרטים הקומיים של הפילם, הסימפוניות המשגעות עם גבוריהם המזורים ומעשיהם. כמו במעשיות פלאים, אשר לילדים, ובסרטי פילם, כן גם משה לייב שולל בשיריו כל חוקי הטבע. לחוק הגרביטציה ולהתנגדות החומר. אין להם שליטה כאן. כל שכל בטל כאן וכל רעיון הגיוני אין לו חלק כאן. שיריו של משה לייב, כמעט כולם כרובם, יכולים להיות נושאים טובים לסרטים פילמיים פנטסטיים ממין זה.

ומסביב ליסודות אלה מרוכז עיקר שירתו של משה לייב. הוא איננו משורר רגיל, הוא הנהו אחר. הוא משוררם של יסודות אחרים. לעולמו סטרוקטורה ואסתיטיקה משלו. מהשירה הרגילה אין הוא לוקח, לא את הנוסח ואף לא את החוק. צורתו חיה בו, בעצמו. אי-אפשר לאמור זאת בכל ספרותנו על משורר אחר, מה שאפשר להגיד עליו, שהוא הנהו או משורר קטן-ערך לגמרי או משורר גדול במאוד מאוד.

משה לייב הנהו משורר קטן-ערך עבור אותם האנשים, שאין בכוחם לעזוב את מסלולם הרגיל, אבל הוא הנהו משורר גדול עבור אותם, המעויזים בנפשם ללכת ולטוס אחר הפנטסיה האורגינלית והנועזת. והפנטסיה של משה לייב הנה במאוד מאוד אורגינלית ונועזת. זאת היא הפנטסיה המשתרבת ומשתלבת בזוגים, סלילים, קפריסות, פרפורים, התיפחויות. אין אף פעם לדעת, לא לשער, וגם לא לתפוס להיכן תביאנו הפנטסיה שלו. הוא בעצמו, כשרק מתחיל באיזה דבר, אינו יודע היכן זה יגמר. פנטסיה הירוגליפית. הפנטסיה שלו הנה מין יצור, בעל מאות כנפים, וכל כנף ססה לעבר אחר. עין המשורר שלו אינה מכירה במעלה ומטה, אין לדידו לא מוקדם ולא מאוחר, לא אתמול ולא היום. משה לייב הנהו משורר של "עורבא פרח", מיסטיקן. הנושם תמיד כשמסכה על פניו. המתמטיקה המדויקת של העולם

ג. טלפיר

חינוך הנוער לאמנות

א

קיומה הרוחני של כל אומה מותנה, במדה רבה, באחדות הנפשית. שהיא הנה המקור לכל חזות ובה חבויים כל הזעזועים המטפיסיים ונעוצים כל הגלויים הראשוניים. חורבן האחדות הנפשית בא עם השתררות המכניזאציה על הרוח. התופעה הזאת אינה דוקא הופעת זמננו אנו; אפשר להביא כמה וכמה דוגמאות מתקופות ועמים שונים, ואף מתקופות יצירתה של אומתנו אנו. אולם, לא שאלה זאת עומדת במרכז הבירור, כי אם עצם הבעיה החמורה: כיצד להציל מצפוני המיכניזציה של האדם את הדור הצעיר לאידיאלים תרבותיים? ואמנם, עלינו לברר

אין כיום דבר מסובך וחמור בחיי האנושיות מאשר חינוך הדור הצעיר, ושאלת הכשרתו והפעלתו לאידיאל תרבותי-רוחני. כי הנוער נושא בנשמתו גרעיני-רוחניות והנהו חלק בלתי נפרד מכל חזותו הרוחנית של לאום זה או אחר. לכן מחוייבים המחנכים לשמור על האחדות הפנימית של כל פרט ועל הקשרים, - בל ינותקו, - עם האידיאל הרחוק. אסונה של האנושיות הוא בזה, שעם הרס האחדות הנפשית נותקו גם, בהיסח הדעת, הקשרים עם האידיאלים הרוחניים, ומכאן כמובן, חטאת לפתח רובץ.

הוא הוא שהיה יוצרה. אולם, יוצריה היו תמיד פונים אליו, מבקשים להם אוזן קשבת דוקא בין השכבות הללו ומחפשים להם נושאי-כלים לאידיאלים החדשים, לדעותיהם לבין שכבות העלומים.

הדבר ידוע, אלא שהשאלה העיקרית היא, עד כמה שטפחו אלה את האחדות הנפשית ורתקו את הדור לאידיאלים תרבותיים-רוחניים, או עד כמה שאנשי-מפלגות - חתרו בסיסמאותיהן מתחת לאחדות הנפשית, ועל ידי כך אפשרו להשתערות תהליך המיכניזציה. אולם, אלה העומדים תוך שכבות הנוער, ומבקשים להם דרך לאידיאלים, עליהם גם כן לבדוק עד כמה שהדבר בא להם בשל חיפוש אחר אידיאלים של אמת לקנינים התרבותי או מתוך דוגמתיות לבד. כי אין לך דבר קל מלהחליף מין בשאינו מינו.

אמנם, דורות שלמים באירופה שאפו לתקנת החינוך וביסוסו על יסודות קלסיים, במ ראו אמצעי בדוק לקרב את הדור לתרבויות קלסיות, ענקיות, שעליהן, במידה גדולה מושתתת התרבות האירופית של מאות השנים האחרונות, אם גם לעתים יותר מתוך אונס מאשר חופש הבחירה. בשטח זה חלו בעשרות השנים האחרונות שינויים עצומים. החינוך הקלסי היה באיזה אופן צריך להחיות בלבבות צעירים את האידיאלים הגדולים של תרבויות זרות ורחוקות בזמן ומקום מבלי לראות, שמאותן התרבויות לקחו רק את הקלפה אך לא את הצורה המהותית והמצינית אותה. עד כמה שהדבר הצליח, אפשר לראות מתוך היצירות האמנותיות-ספרותיות של המאות האחרונות, ואף של הפילוסופיה, שבמידה לא קטנה נשענה על היונית ועוד היום מבקשת לה שם סמוכין; על כל צעד ושאל נתקלים אנו בתורתו של אפלטון, מבלי לדעת שממנו באו. בסוף המאה הקודמת נתערערו יסודות החינוך הקלסי, וגם הדעה הזאת הלכה ופנתה מקום להלך-רוח אחר לגמרי. אידיאלים חינוכיים חדשים צצו, ואלה שוב היו מבוססים על הישגי מדע בשטח הטבע והטכניקה, מבלי לראות את הסתירה הגדולה, שבין הרוח היוצרת ובין ההישגים הנסיוניים.

ב

מכאן הפניה למדעי הטבע והטכניקה, שעליהם, כביכול? היה לגאול את רוח האדם. כמה מצחיק הדבר היום?! אמנם, בשל זה קם לה, לאנושיות, צבא ממצויים ועובדים, שכפו עליה את המיכניזציה, ההולכת וכובשת לה את המחשבה האנושית. אולם, בשל כך נסתתמו גם מקורות החיפוש הרוחניים והעוזעים המטפיסיים, שיסודם באי-שקט ופחד מפני האיום, שבהויה. על השאיפות התרבותיות רוחניות נגזרה כליה. המרץ הרוחני הגדול, שהיה חבוי בנפשה של האנושיות נתבזבז על אמצאות מיכניות, והמושכל הראשון היה למוח קר לבד, אשר התרגל והסתגל לסורוגטים תרבותיים, הניתנים לו על ידי הישגי הטכניקה ופנה עורף לרוח עצמו, להגות ולהעמקה תרבותית-רוחנית. עתה שוב עומדים העמים לפני שאלה חמורה ומסובכה, כמובן, באם רוצים הם להציל עצמם מהחורבן התרבותי, מכילת המיכניזציה של רוחם, המאיימת עליהם זה מכבר. אך יותר מאשר מאיימת הסכנה הזאת על עמים אחרים מאיימת היא עלינו, על תרבותנו ועל רוחנו, כי טרם עלה בידינו להכות שורש בקרקע

גם לעצמנו עיקר מהותו של החינוך, והאמצעים העומדים לרשותנו לשם העברתו על מצע רוחני.

ברם, החינוך אינו רק שאלת הקניית סכום-ידיעות מסוים במקצוע זה או אחר, כי אם למעלה מזה, דבר שכולם מודים בו, ואף-על-פי-כן, משהו נתקלקל במערכת חשבונותינו. רוב השנים ואת מיטב ימיו מבלה הדור הצעיר על גבי ספרים ובין כתלי בתי ספר, שם הוא בא לרכוש לעצמו את המעט שבמעט לדרך החיים, אולם לא לדרך הרוח והיצירה. לכן, כל עוד הדור הצעיר נמצא בין כתלי בית-הספר ועומד תחת השפעת המדריכים יש לתהות על קנקנו לא רק מבחינה מקצועית, כי אם - וזה בעיקר - מבחינת-הכשרת-הדור כולו לאידיאל הרחוק. לא סכום הידיעות קובע את פרצופו של דור זה או אחר, כי אם דבר מה שמעבר למינימום או מכסימום של ידיעות, מכל שכן שאין להתפאר היום, שיתכן לחנך דור אינציקלופדיסטים; והיום אין הדבר כבר בגדר של אידיאל. שוב לא הידיעות, - וגם לא מתוכן צמחו רוב האידיאלים של האנושיות, - תאפשרנה לזרוע בלב הדור את האידיאל של הרוחניות, ואף לא לשמור על האחדות הנפשית. בגבוב ידיעות לבד, שאין לצדן שאיפה ליצירה, בין שהיא מבוססת על הכרה יוצרת ובין שהיא מושתתת על הצורך בעצוב ערכים חדשים, אין לראות הכרח רוחני כל שהוא. כמובן, שאין הכתוב מדבר בכל מאה אחוז של הנוער. אם גם הכוונה היא, לדור הצעיר כולו: בשנות העלומים אין לדעת מי ומי יהיו נושאי דגלה ויוצריה של התקופה. הדבר, עד כמה שיקאה לפרדוקס, אינו נתון להשגחת מורים או מחנכים, לעתים קרובות הוא בנגוד לכל התקוות, שתולים המחנכים. אין כאן הכוונה, שעל בית הספר להיות מדגרה לכוחות יוצרים; אבל החינוך צריך שיהא מושתת על אותם היסודות, שיכולים להיות מצע לצמיחת כוחות יוצרים. הידיעות הנלמדות אינן יכולות להיות מטרה בפני עצמן, אלא כלי-עזר, ולפעמים גם לא החשוב ביותר.

המלחמה מסביב לחינוך נטושה זה דורות בכל העמים, כי מקדמת דנא הרגישו, שזהו המפתח לעתידו של כל עם ועם, התלוי באידיאלים, שינבטו תוך האחדות הנפשית של הדור. כל עם, שהיה דואג לעתידו, נשא עיניו להדרכת הדור הצעיר; מכאן גם החרדה לכפות על הדור הצעיר השקפת עולם הרווחת בעם, שעל תקנתה תהו לפעמים דורות שלמים - - - מכאן המסורת. אלה, איפוא, לא הרגישו, שבשמירה על המסורת ועל המקובל יש משום ניתוק הקשרים בין האחדות הנפשית ובין האידיאל הרוחני. כאן גם סיבת שיתוק המחשבה. החרדה לשמירה על המסורת - אין בה משום יסודות יוצרים ומקורה בחולשה ופחד בפני אידיאלים חדשים - רוחניים, כמובן - העלולים לצמוח ולהיות לרועץ לדור החולף.

אף-על-פי-כן יש שהדור הצעיר קורע לעצמו חלונות ומחדש את הקשרים, שנותקו בין האחדות הנפשית ובין האידיאל שהנהו מעבר לישותו הגשמית. אז, כמובן, פונה הנוער לאידיאלים, שהנם למורת רוחם של האבות - אבל לאידיאלים תרבותיים-רוחניים - על כן מתחילה מלחמת אבות ובנים.

כל שאיפה לשינוי ערכים באומה או ליצירת אדם מעולה היתה נעוצה בראשיתה בלבבות הדור הצעיר, אם גם לא תמיד

האמנות. ולנו לא כל שכן. כאן פועלים חוקים היוליים, שראשיתם נעוצה ביסודות העבר מזה, ובהרגשה המטפיסטית, המשותפת לעם כולו מזה. החוקים הללו הם הם המהווים את המצע לכל הגילויים והם גם קובעים סגולות הבטוי ועיצובו. (לא כאן המקום לפרש את הדבר). הפעם לא הם, כשהם לעצמם. מענינים, אלא תוצאת פעולתם על העצוב התרבותי ועל פרצופו הרוחני של הדור.

אין זאת בחירה חפשית, כי אם באיזה אופן הכרה, שאינו תלוי ברצוננו החפשי לבד, אם גם יש בכוחנו לכוון אותו ולקרבו למציאות, לשתף את עצמנו בהגשמתו. זהו כוח העצוב המתגלה באומה, כשם שאנו יכולים לראות כזאת אצל האיטלקים והצרפתים בשטח הציור, בגרמניה בשטח המוסיקה והדרמה וכדומה. כאן יש להדגיש, שלא תמיד מופיעה השאיפה הזאת, כקנין השכבות הרחבות וכרצון עממי, אלא, יותר נכון, היא חיה בכוח חזותה של האומה ובאה לידי הכרה אצל יחידים לבד, אלה המעצבים, בעצם, את דמות דיוקנו הרוחני של הלאום. כן, אלה היחידים, שבהם הכוח הזה נהפך לעצוב, ליכולת אוביקטיבית ביזאציה והגשמת חזותם באמצעים אמנותיים, הם הנם יוצריה של התרבות, וממילא מטביעים חותמה של האומה בביטויים, הם, ולהיפך.

דורות שלמים, ולפעמים דורות על דורות, טפחו את החזות הזאת שבכוח, עד כי באו יחידים וידעו להפוך מתוך תוכה את הרצון החבוי למציאות נאצלה. זה הנהו באיזה אופן שהוא רצון משותף לאלה, שכל היצירה הנה שאלת חיים ומות להם, להפעיל את הדור למאמצים בכיוון זה. וכמובן, שהרצון הזה נשא פרי והוא הוליד את גדולי העצוב האמנותי במקצועות ובשטחים שונים. אין זה כלל וכלל מקרה, אלא תוצאה של לבטי דורות צעירים, אשר טפחו, התלבטו, בקשו והגיעו לידי מדרגה זו שאליה הגיעו כמה מאומות העולם. יהא יחסנו איזה שיהיה לתקופות שונות בעצוב הבטוי האמנותי, עלינו להודות, שזה צמח מתוך הרצון הקולקטיבי, החי בנשמת האומה, ומצא לו את נושאי כליו באדם הצעיר. כי זה האחרון מסוגל גם מתוך רעב וצמא לשאוף לדבר-מה נאצל, שהיה מפעם את רוחו. ואין להכחיש, כי המונים של אלה, שנכשלו בדרכם, כמו כן של אלה, שהגיעו פחות או יותר לדרגת התפתחות, הכשירו את הקרקע לזריחתה של היצירה האמנותית. כי זו האחרונה היתה והנה גם כיום החסד היחידי שניתן מאת אלהים ונשארה מקור רוחני יחידי לאדם.

הרצון המשותף הזה לעצוב ערכים אמנותיים, היה ממלא דורות שלמים, שמתוך רעב ליצירה היו מתמסרים לרעיון זה, שנראה קדוש במעלתו לא פחות מאשר גלויים דתיים, למשל. ויחס של קדושה זה, הוא היה גם לכוח מעפיל, המעלה אותנו מתוך האפרוריות היום-יומית ומקרב אותו לרעיון האלוהי שבכל מעשי בראשית. מכאן ואילך היתה האמנות על כל מקצועותיה ממלאה את הדור הצעיר, דור עלומים, שהיה נוהר לשתות ממעינותיה, לשתות מאותו המקור הנאצל שהיה במשך הדורות משמש את אצילי הרוח באנושיות. ורק לאלה, כי אל נא נשקר לעצמנו: המוני עם אינם זקוקים מבחינה איזה שהיא לערכי אמנות, הם מסתפקים לעתים בסורוגטים של ערכים אמנותיים, כשם שאנו רואים כיום - שעשועים.

(המשך יבוא)

היצירה - ועל שכבות הנוער בפרט. זה האחרון עלול בקלות יתרה להגרר אחרי סיסמאות הרחוב ואחר חידושים מאיזה מין שיהיו - ובלבד לא רוחניים, - חידושים שאינם עולים לו במאמצים רוחניים מיוחדים ואף לא בחיפושים אחר אידיאלים חדשים שיהיו למרכז כל הגותו.

השאלה הזאת הנה כיום בהרבה יותר מסובכה, מאשר למראית-עין. כל עתידנו מסתכן בשל פנית עורף זו של הנוער לאידיאלים רוחניים. נראה שאין הוא רגיל אצל חיפוש אחר העמקה עצמית, ושמירה על האחדות הנפשית ואחר ערכים תרבותיים, שיש אתם להיות מבוע רוחני לדור; ובוזה גם להיות ערובה לפרצופו הרוחני של העם.

היודע כיום קצת שבמקצת מן המתהווה לבין שכבות הנוער באומה יעמוד מיואש למראה העזובה, השוררת כעת בעולם הזה, עולם שהנהו חד-במינו, ושהסתכנותו במערכות החיים עלולה לגרום לחורבן תרבותי לאומה כולה. הדבר בולט לעין, כמובן, באט רוצים לראותו: נתוק הקשר בין האחדות הנפשית ובין האידיאל הרוחני.

בדרך כלל יש לציין שהנוער הקרוב ביותר בכוח גילו ובכוח הרגשתו המטפיסטית הטהורה לכל חזות רוחנית יכול לספוג אל תוכו מריתמוס ומבטוי חדש, שהנם פרי מציאות חדשה. בזה יכול הוא להיות לכוח מכריע בשינוי ערכים תרבותיים-רוחניים. על ידי כך נעשה הוא מחובר חיבור קבע לקרקע, לפרשת חיים על כל שלל הלבטים הרוחניים בחתירה לאידיאלים רחוקים. הוא ילך בדרכי חיפוש אחר האמת ואחר גילויים חדשים שבכל ביטוי תרבותי. כי גם זו האחרונה מבקשת לה דרך להגשמתה העצמית כמובן, כנושא אובייקטיבי של סך הגלויים אשר בחזותה של האומה.

והדרך היחידה, כיום, המובילה למעינות היצירה המקורית שתהא גם אובייקטיבית מבחינת ערכיה העצמיים, מן ההכרח, שתהא מכוונת אל היצירה האמנותית לבד. הפעם (אולי בפעם האחרונה!?) על האמנות למלא תפקיד מכריע בהתחדשות היצירה התרבותית באנושיות כולה, ואצלנו לא כל שכן.

זהו צו הזמן וגם דרך אחרת אין. אל נא יראה הדבר כמשהו דמיוני לבד; יש לשאוף מתוך עצמיותנו ומתוך הכוח המכונס והחבוי באומה לדבר חדושה של תרבותנו, לא רק למען התייפפות של הדור, כי אם - וזה בעיקר - לשם יצירת ערכים רוחניים, שיהיו מושתתים על יסודות עצמיים חדשים. אין כאן רק רשות, כי מתוך כל מאורעות החיים הננו יכולים להוכיח, שאין כיום דרך אחרת. מאשר למצוא את השביל היחיד המוביל למקורות היצירה האמנותית. כל דמותנו הרוחנית תלויה כעת במדת רכוננו מסביב ליצירה המחודשת הזאת, שלא תהא רק כלפי חוץ, כי אם חלק מכל חזותנו. מכל שכן, באם רוצים אנו לשמור על רעננות הרוח, שעתידה תלוי במדה גדולה, ואולי גם במאה אחוזים. בכוח היוצר והמעצב. לכן יש לאחוז בכל האמצעים בכדי לקרב את האידיאל של היצירה האמנותית אל הדור כולו, ואל הנוער בפרט.

באיזה אופן סרגי לא נשאר לה, לאנושיות, לאחר שנות לבטיה במאת-השנים האחרונה, אלא מקלט אחרון לרוחה - - -